УДК 821.161.2.0*Крив:[82-94’06:355.01(477:470) “2022/…”]
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2026.49.51

«НЕБЕСА ВАЖЧАЮТЬ…»: СТРАТЕГІЇ ДОКУМЕНТУВАННЯ ДОСВІДУ ВІЙНИ У ЩОДЕННИКУ МАКСИМА «ДАЛІ» КРИВЦОВА «НА МІННОМУ ПОЛІ ПАМ’ЯТІ»

“THE SKIES GROW HEAVIER…”: STRATEGIES OF DOCUMENTING THE EXPERIENCE OF WAR IN MAXYM “DALI” KRYVTSOV’S DIARY “ON THE MINEFIELD OF MEMORY”

Проценко О.А.,
orcid.org/0000-0003-1422-3427
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української літератури
Запорізького національного університету

У статті увага зосереджена на книзі М. Кривцова «На мінному полі пам’яті», в якій органічно зі щоденниковими записами (охоплюють 2015-2024 рр.) представлено художній та публіцистичний доробок «Далі», упорядкований другом і побратимом Валерієм Пузіком. Максим «Далі» Кривцов – письменник і фотограф, учасник Революції гідності, який у 2014 р. добровольцем долучився до лав Збройних Сил України; згодом працював у Veteran Hub та Центрі реабілітації та реадаптації учасників АТО та ООС; із початком повномасштабного вторгнення росії зі зброєю в руках захищав Україну до 07 січня 2024 р.

З’ясовано, що у щоденнику «На мінному полі пам’яті» М. Кривцов відтворює власний досвід перебування на Донбасі з 2015 р. та в роки повномасштабного вторгнення рашистів в Україну, фіксуючи побачені, внутрішньо пережиті події. У центрі щоденника – документування, спогади, почуття, переживання, плани на майбутнє. Записи регулярні, датовані, викладені від першої особи у хронологічній послідовності, інколи зовсім короткі, частіше – розлогі.

Простежено, що документальність записів поєднується з емоційною глибиною та авторською рефлексією. Щоденникові записи М. Кривцова – це інструмент збереження колективної пам’яті; згадано/представлено, детально охарактеризовано багатьох полеглих за Україну захисників та цивільних. Щоденник насичений авторськими роздумами, судженнями, «фігурами мислення». Важливим є факт переживання війни самим автором: передано атмосферу страху, болю, невизначеності та внутрішнього спротиву, боротьби і віри в українську націю. Записи М. Кривцова стають не лише свідченням війни, а й художнім текстом із виразною образністю та емоційністю, адже автор не тільки описує події, а трансформує отриманий досвід у художній простір пам’яті та болю.

Викладені упорядником художні та публіцистичні тексти/цитати творів М. Кривцова й інших авторів на сторінках щоденника, не є механічною фіксацією, а способом осмислення реальності через образи, символи, емоції. Художня обробка дозволяє передати психологічний стан «Далі» значно глибше, ніж сухий документальний опис. Книга є повноцінним джерелом історії, посідає вагоме місце не лише в розвитку літератури, а й державотворенні, політиці.

Ключові слова: документ, історія, Максим Кривцов, пам’ять, російсько-українська війна, травма, щоденник.

The article focuses on M. Kryvtsov’s book «On the Minefield of Memory», which organically combines diary entries covering the period from 2015 to 2024 with the literary and journalistic works of «Dali», compiled by his friend and fellow soldier Valerii Puzik. Maksym «Dali» Kryvtsov was a writer and photographer, a participant in the Revolution of Dignity who volunteered to join the Armed Forces of Ukraine in 2014. He subsequently worked at Veteran Hub and the Center for Rehabilitation and Readaptation of ATO and JFO Veterans. Following Russia’s full-scale invasion of Ukraine, he took up arms to defend his country until his death on January 07, 2024.

The study reveals that in «On the Minefield of Memory», M. Kryvtsov reconstructs his personal experience of living and serving in Donbas from 2015 onward, including the years of Russia’s full-scale invasion of Ukraine, documenting events he witnessed and experienced firsthand. The diary centers on documentation, memories, feelings, emotional experiences, and plans for the future. The entries are regular and dated, written in the first person and arranged chronologically; some are very brief, while others are more extensive.

The analysis demonstrates that the documentary nature of the entries is combined with emotional depth and authorial reflection. M. Kryvtsov’s diary entries function as a means of preserving collective memory: numerous fallen Ukrainian defenders and civilians are mentioned, represented, and portrayed in detail. The diary is rich in the author’s reflections, judgments, and «figures of thought». Particularly significant is the author’s personal experience of the war: the atmosphere of fear, pain, uncertainty, inner resistance, struggle, and faith in the Ukrainian nation is conveyed throughout the diary. Kryvtsov’s entries thus become not only a testimony to the war but also a literary text characterized by vivid imagery and emotional intensity, as the author does not merely describe events but transforms his experience into an artistic space of memory and pain.

The literary and journalistic texts and quotations from the works of M. Kryvtsov and other authors included by the compiler in the diary are not merely mechanical records but constitute a means of interpreting reality through images, symbols, and emotions. Artistic transformation enables a more profound representation of Dali’s psychological state than purely documentary description alone could provide. The book is therefore a valuable historical source. It occupies an important place not only in the development of contemporary Ukrainian literature but also in processes of nation-building and the political representation of the war.

Key words: document, history, Maksym Kryvtsov, memory, russo-Ukrainian war, trauma, diary.

Максим Кривцов – письменник і фотограф, учасник Революції гідності, який у 2014 р. добровольцем долучився до лав Збройних сил України (воював у складі п'ятого батальйону ДУК «Правий сектор»). Згодом працював у Veteran Hub та Центрі реабілітації та реадаптації учасників АТО та ООС. З початком повномасштабного вторгнення росії, знову став на захист України. У 2023 р. видавництвом «Наш формат» було опубліковано збірку поезій М. Кривцова «Вірші з бійниці», яку Український ПЕН-клуб вніс до переліку найкращих новинок року. У 2025 р. видавництво «Наш формат» публікує щоденникові записи, есеї, оповідання, вірші М. Кривцова під назвою «На мінному полі пам'яті», написані від 2015 р. по 2024 р. та упорядковані другом і побратимом Валерієм Пузіком: «…важко збирати уламки та фрагменти розмов, записів, віршів уже загиблого друга в єдине ціле. Важко перечитувати листування в соцмережах за майже десять років, відкривати кожен прикріплений файл, дивитись, що було опубліковане, а що ні. Впорядковувати тексти в книгу, якої б краще не було. Ступати на цей крихкий лід, ступати по мінному полі пам'яті, де слова вже на вагу золота. Кожне речення важливе, кожне слово. Адже продовження не буде...» [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українська література, як і всі інші явища у нашій країні, зазнає відчутного впливу війни. Якщо раніше ми говорили про ветеранську та волонтерську прозу, то після 24 лютого 2022 р. тема російсько-української війни стала однією з наріжних для усієї української літератури [дет. див. 1]. У наш час усе більшої популярності набуває мілітарна література, написана по гарячих слідах військовими, – наша колективна пам'ять. У синопсисі до роману, який ніколи не буде написаний, Максим Кривцов зізнавався: «Коли повертаємось із ротацій, їдемо в автівці додому, ми не відчуваємо щастя, хоча хочемо повернення. Напевне. Ми відчуваємо одне – порожнечу. Одну спільну на всіх порожнечу, колективну пам'ять. Ми захлинаємось нею і задихаємось від її випарів» [4, с. 413]. Поетичний світ М. Кривцова, а саме збірка «Вірші з бійниці», ставали об'єктом дослідження О. Деркачової [2], О. Коваль [3], Т. Старостенко [6].

Постановка проблеми. Щоденник, який став повноцінним літературним жанром у ХХ столітті, із початком російсько-української війни набув ще більшої популярності. З'явилися нові жанрові різновиди, серед яких: роман-щоденник, щоденник з окупації, воєнний щоденник. У цьому аспекті варто згадати «Щоденник війни і правосуддя: Дивлячись на жінок, що дивляться війну» В. Амеліної, роман-щоденник «Спокійної ночі» М. Петренка, «Щоденник окупації» В. Вакуленка-К. та книгу М. Кривцова «На мінному полі пам'яті» в якій органічно зі щоденниковими записами представлено художній та публіцистичний доробок «Далі». Сьогодні книга М. Кривцова «На мінному полі пам'яті» потребує системного й комплексного дослідження.

Постановка завдання: ознайомити зі щоденниковими записами М. Кривцова, дослідити специфіку подання інформації, жанрово-стильові особливості записів.

Виклад основного матеріалу. Як зазначав Максим Кривцов, що писав і фотографував він насамперед для себе, сподіваючись, що «фото через якийсь час, коли все заспокоїться, допоможуть переосмислити та пропустити крізь себе весь біль, як рентгенівське проміння. Біль, який накопичився, як гігрома під шкірою, і ховається десь серед чагарників інших чуттів» [4, с. 77]. Записи у щоденнику охоплюють 2015-2024 рр. Останній допис датований 06.01.2024 р. о 20.04, адже життя «Далі» було обірване рашистами 07 січня 2024 р. (у 33 роки).

У щоденнику Максим Кривцов відтворює власний досвід перебування на Донбасі з 2015 р. та в роки повномасштабного вторгнення рашистів в Україну; фіксує побачені, внутрішньо пережиті події. У центрі щоденника – документування, спогади, почуття, переживання, плани на майбутнє. Записи регулярні (лише зрідка трапляються часові перерви в кілька днів, тижнів), датовані, викладені від першої особи у хронологічній послідовності, інколи зовсім короткі, в один день може бути кілька записів, частіше – розлогі. Кожен запис має свою окрему відносно завершену цілісність.

Автор фіксує події, які викликали в нього сильне враження. Наприклад, правду про те, що «патріотичні настрої в місті (Авдіївці – *О. П.*) несуть поодинокий характер, однак вони міцні, як павутинка» [4, с. 44], або про те, що в Авдіївці місцеві закидали українських військових камінням, звинувачуючи в обстрілах міста, а обстріли ті проводилися зі сторони Донецька.

Рефреном проходять у щоденнику слова одинадцятирічного хлопчика, який телефонував «Далі»: «Еті дєєнери, оні не люді, оні тварі» та жінки, син якої воював у 93-й бригаді у Пісках: «Якби не війна, я не полюбила б Україну» і контрастні слова «пузатого чмо з пляшечкою пива»: «Зачем ви нас обстрєліваєте?». Нотуючи ці висловлювання, «Далі» неодноразово зізнається в тому, що теж полюбив Україну через війну:

«Я полюбив країну лише у 2014-му. По-справжньому полюбив. До ненависті: бо любити Її – ой як боляче. Через суспільство, яке обирає Януковича, через мужика на вокзалі, що запитує у військового «навіщо ти воюєш за заводи», через тих, хто підпалює поля, не викидає сміття до урн, тих, хто навіть не може відкрити конституцію, щоб прочитати не такий уже об'ємний за змістом розділ про повноваження Президента, але голосує, ой як голосує … Я полюбив Її попри…» [4, с. 134–135].

Життєві спостереження «Далі» розгортаються послідовно, утворюючи певну умовну завершену цілісність. Одні записи досить розлогі, інші – це міні-дописи – уривчасті, ніби обірвані на півслові, недомовлені. Скажімо, від 14.06.2016 р.: «Дихай. Дихайте. Всі. Маки цвітуть. Сумно…» [4, с. 39], від 25.10.2018 р.: «Ніякої лічної жизні, один кот» [4, с. 125], від 22.12.2018 р.: «І навіть поміж найдальших пустель проросте тихого неба прозора пастель» [4, с. 126], від 05.11.2020 р.: «Два роки без Каті Гандзюк» [4, с. 266]. Уривчастість, фрагментарність спостережень за дійсністю, фіксування подій – жанрова ознака щоденника.

Щоденник Максима Кривцова – це низка імен, живих і полеглих за Україну захисників та цивільних: «не забуваючи кожного живого. З вічною пам'яттю про загиблих Лома (22.02.2015), Смереку (літо 2015), Палача (21.09.2015)» [4, с. 73], Павла Наконечного (14.07.2022), Максима Мирного (19.08.2022), Романа Барвінка (20.08.2022), Владислава Черних (29.12.2022), Вікторії Амеліної (03.07.2023). Максим Кривцов викладає на сторінках щоденника історії багатьох особистостей (побратими по зброї і перу, волонтери, ветерани), із біографічними даними, детальною інформацією про уподобання, мрії тощо. Наприклад, історії жінок, які загинули за Україну, серед яких Катя Гандзюк: «Катя – парамедик добровольчого батальйону «Госпітальєри». Її позивний – «ООН», оскільки певний час працювала в міжнародній організації <…> Найстрашніше у війні для Каті – це тривога через думку про можливість втратити близьких людей. Щодо себе – однаково. За її словами – чхати, які тобі принесуть квіти, коли ти мертвий. <…> Тепер – повернутися на Донбас і забути про нього. Катя, хоч і має доступ до знеболювальних, єдиним наркотиком, який використовує, називає кохання. Адже правильне кохання дає віддачу, не змушує відчувати біль і втому» [4, с. 266-267]. Процитована та низка подібних розповідей досить щирі, сповнені емоційної напруги.

Щоденникові записи Максима Кривцова – це ще й інструмент збереження колективної пам'яті. Згадано, наприклад, судові засідання щодо беркутівців, безпосередньо винних у розстрілі Небесної Сотні, прощання на Майдані із загиблими на Донбасі бійцями «Правого сектору», які загинули під час боїв на шахті «Бутівка» поблизу Авдіївки та багато інших. Поряд із фіксацією подій, у щоденнику подано матеріали (ніби «картинки, що проявляються на фотоапараті») про активісток «Жіночого ветеранського руху»: Катю Гандзюк, Галину Клемпоуз; бійця Бригади швидкого реагування Дениса Ткаченка; друга і побратима Іллю Долматова (Бетмана), якому присвячено збірку Максима Кривцова «Вірші з бійниці» та вірш «Він народився у Каховці»; інтерв'ю з Валерієм Пузіком тощо. Максим Кривцов не лише знайомить читача з історіями вказаних і багатьох інших українців, а й осмислює суттєві для нього факти зовнішнього життя.

Документальність записів поєднується з емоційною глибиною та авторською рефлексією. Щоденник насичений авторськими роздумами, судженнями, «фігурами мислення», такими, що стосуються самого «Далі» («відчуваю свою безпомічність, те, наскільки я малий у розмірах, слабкий і не спроможний щось змінити…» [4, с. 24]), України («…ембріон майбутнього громадянського суспільства вже порсається в лоні держави» [4, с. 135]; «Україна, вона лишається цілою, не розірваною, у серцях, як у криївці. І якось ми відчинимо важку металеву браму, що вже приросла до землі, і випустимо з внутрішнього бункера заховану країну назустріч сонцю» [4, с. 26]), Криму («…це втрачений зуб, якого було так боляче позбутися, а тепер почуваєшся неповноцінним, та й пережовувати не так зручно» [4, с. 21]), миру із росією («…це відкрита скриня Пандори, як і будь-які домовленості з цією країною, про що відгукується вся її кривава чорна історія. Це троянський кінь, якого перед міською брамою піддали рентгенівському випромінюванню» [4, с. 151]). Максим Кривцов спостерігав соціально-політичні процеси в Україні: «…з фізичною боротьбою триває не менш важлива ментальна, за звільнення від окупації сумнівними цінностями і упередженнями, які присмокталися до стелі дійсності, немов слимаки» [4, с. 44] та закликав не втрачати віру: «на мою думку, ця здатність (віра – *О. П.*) – чи не найбільша чеснота, яка допоможе нам стати сильнішими» [4, с. 68]. Деякі фрази звучать як авторські крилаті вислови: «Гідність – риса, яку потрібно захищати щоміті» [4, с. 199], «там, де зникає справедливість, зав'язується битва» [4, с. 201], «…незалежність – це сила, війна – це перетво-

рення, Україна – любов» [4, с. 265]. Вражає кількість таких висловів про війну: «…війна пахне мертвими. Війна пахне холодом. Війна пахне словами. Війна пахне ніччю» [4, с. 73], «…війна одночасно насичена і пуста, холодна і парадоксально затишна, сіра і кольорова. Абсурдна. Наша» [4, с. 77], «…війна для державності – кардіо, війна – то тест на людину» [4, с. 138], «…війна пахне димом і болем, словами. Не зовсім словами. Голосом» [4, с. 101], «…війна як фільтр. І світ насичується і гірчить, як та кава» [4, с. 242], «…війна як зупинка на вимогу. Війна раптова та обволікуюча. На війні гинуть люди, на війні стаєш кращим. Війна – це їсти жахливий казьонний тушняк і відчувати неймовірний, не знайомий до цього смак води. Війна – це миші в бліндажах, холод і сморід. Війна – це вечірній запах найміцнішої кави та захоплення яскравими розривами від роботи «Зушки» [4, с. 81], «…війна болить, як серце» [4, с. 298], «…війна – це лотерея. Сьогодні ми виграли…» [4, с. 358], «…війна голодна і ненажерлива. Забирає і забирає. Війно, коли ти вже нажерешся?» [4, с. 358]. Маємо ще й заримовані рядки про війну:

війна як радіація
війна як релігія
як потяг
зупинка
побачення наосліп
війна це і є наші танталові муки
татушка яку хрін виведеш
можеш забити зверху іншою
але це стерво буде проявлятись [4, с. 132].

Важливими стають не лише судження, сентенції, рефлексії, а й факт переживання війни самим автором. Щоденник передає атмосферу страху, болю, невизначеності та внутрішнього спротиву, боротьби і віри («українська нація – живуча. Ми – залишаємось» [4, с. 265]), а тому виходить за межі звичайного документа. Записи Максима Кривцова стають не лише свідченням війни, а й художнім текстом із виразною образністю та емоційністю, адже автор не тільки описує події, а трансформує отриманий досвід у художній простір пам'яті та болю. Саме тому художня інтерпретація травми не спотворює правду, а допомагає її глибше відчути та усвідомити.

У щоденнику багато особистого, інтимного: «Я з тих щасливих дітей, які засинали від голосу батьків, які читали книжки, співали чи розповідали про життя перед сном» [4, с. 260]; читати навчився ще до школи, бо вже в садочку збирав поруч із собою дітей і читав уголос перед ними «Тараса Бульбу» з адаптованої дитячої версії, схожої на комікси; у дитинстві мріяв стати гончарем, у дорослому віці мріяв знайти спокій; мав дивну потребу читати вголос, і хотів бути Людиною-Людиною.

Максим Кривцов повсякчас повертається назад, у мирне життя. Наприклад, згадує дідуся Михася, який розповідав внукам, що «ластівки – то сивочорне волосся Бога. Коли він зістригає його, воно оживає і стає ластівками, ще не встигнувши впасти додолу. Кожного Великодня птахи вилітають із раю через відчинену браму. І коли Господь приходить на землю, оселяється саме в домівках зі звитими ластів'ячими гніздами. Розуміє, що там тепло та затишно» [4, с. 89], бабусю, яка пекла запашні пироги в мурованій пічці. Складається враження, що автор поспішає зафіксувати щасливу мить, уникаючи розлогих коментарів, згадуючи спілкування з племінником Тьомою, дітками з табору «Строкаті єноти» (після «дитячотерапії» почувався «наповненим, як гірська ріка навесні», і після чого «хоч трохи, та хочеться жити», запис від 09.02.2020 р.). Повернення через спогади у дитинство, у мирне життя, допомагають «Далі» пережити біль, травми, втрати та знайти сенс і сили жити й боротися далі, адже пам'ять має і терапевтичну функцію.

Важливими для знайомства безпосередньо із самим Максимом Кривцовим стали «факти про себе» із яких читач дізнається про улюблені книги чи то фільми; «плюси» (відданість, дисциплінованість, занурення в робочий процес із головою, бажання виконувати завдання якнайкраще) та «мінуси» (іноді важко концентруватися; відсутність стресостійкості, відлюдькуватість), конкретний перелік уподобання з такими рубриками: «*Я люблю*», «*Я не люблю*», «*Я мрію*», «*Я кожному побажаю*».

Переконуємось, що ведення щоденника – це була органічна потреба Максима Кривцова, тоді, коли біг – це медитація, а приготування їжі – для того, щоб «не зійти з розуму», щоб «не знесло дах». Щоденник містить низку рецептів/способів приготування з фото готових страв («Яйце пашот», «Картопля пай», заварне тістечко «Еклер», «Катлєти із сочевиці», панкейки та багато інших). Читач зі щоденника може почерпнути рецепт маминої паски: «тісто гарно підходить, вдається м'яким, повітряним і в міру солодким» [4, с. 235], чи то рецепт брауні, «щось неймовірно смачне, цікаве та водночас зрозуміле, бо брауні – це любов» [4, с. 231].

Окрім фотографій готових страв, у щоденнику вміщено світлини «Далі» – це портрети «Далі», «Далі» з батьками, «Далі» з побратимами, «Далі» з Валерієм Пузіком, 3-тя штурмова рота

ДУК Пс на тренуванні, побратими, діти в таборі, «Ластівки гніздечко звили у стрісі…», котики, зокрема, кіт Еклєр («люта бусінка»); ліс, який Максим Кривцов вважав «своїм»: «пізнаючи ліс, з'єднуюся з ним, розчиняюся» [4, с. 230]) тощо. У фотографіях Максим Кривцов «намагався знаходити та відображати зовнішній спокій та внутрішню чуттєвість…» [4, с. 263]; однаково з фотографуванням «Далі» подобалося фотографуватися: «… Євхаристія найкоротшого моменту. Молитва світла та тіні. Дрібна, як зерня пороху, мить, доки світ відкривається через чутливе серце матриці чи плівки. Монолог інтроверта. Частина секунди, протягом якої вдається сказати значно більше, ніж за добу. Таємниці, якими хочеться ділитися. І так пізнаватися. Відчуватися. Жити. Ще хоча б наступної миті» [4 с. 222].

У щоденнику Максима Кривцова представлено творчий доробок (який потребує у **перспективі окремого наукового дослідження**). Це есеї (про хлопчика з Авдіївки; історії про кохання ветеранки Руслани Нечаєвої, волонтерки Лесі Котової, снайперки Вікторії Смірново й ін.), оповідання («Казка про воронки (не плутати з пташенятами ворони)», «Притча про граблі», «Земля», «Чарлі», «Тяжкість-важкість»), роздуми та заклики до перегляду фільму «Наші котики» (в основу композиції «Жовтий скотч», який став саундтреком до фільму, покладено вірш Максима Кривцова «Легенда про жовтий скотч»).

Велика кількість вкомпорованих у структуру щоденника власних віршів: «Війна пахне словами» (написаний у співавторстві з Валерієм Пузіком у 2016 році), «Териконескова» (колискова терикону), «Морескова» (колискова морю), «Осіння любовна зарісовка», «Двері притримує той, хто йде попереду», «Новорічне», «Військова пісня», «Моя молитва», «Молитва», «Тричі по жмені землі», «Поруч люди пахнуть як шафи» і багато інших. Окрім цього, читач може ознайомитись зі фрагментами книг Валерія Пузіка «Шахта» (не можна не згадати цитату: «Пам'ять – єдине, що в нас є і буде. Ми будемо повертатись сюди завжди, усе своє життя, у ці окопи, до нас молодих зі зброєю» [4, с. 41]), чи то Дмитра Вербича «Точка неповернення», Тімоте де Фомбеля «Тобі Лолнесс. На волосину від загибелі. Путівник по дереву, на якому ти живеш», цитатами з творів Рея Бредбері «Кульбабове вино», Мішеля Гондрі «Вічне сяйво чистого розуму», Джерома Селінджера «Над прірвою у житі», Сергія Жадана «Я помру від застуди», тощо. Через власне «слово», через художнє переосмислення інших текстів, Максим Кривцов намагається зрозуміти й пережити травматичний досвід. Викладені упорядником художні та публіцистичні тексти/цитати з творів Максима Кривцова й інших авторів на сторінках щоденника, не є механічною фіксацією, а способом осмислення реальності через образи, символи, емоції. Художня обробка дозволяє передати психологічний стан «Далі» значно глибше, ніж сухий документальний опис.

Новинка щоденника – це QR-коди, які ведуть до мультимедійного контенту, доповненої реальності, що дозволяє «оживити» викладене. Це ще й можливість почути голос Максима Кривцова, його «популяризацію стішков» («Я вирушив автостопом по автостраді "Війна"», «Серед коралового рифу хмар», «Волосся», «Ти бачиш дощ», «ДеТиє», «НеДощ», «Спробуй ім'я її вимовить», «Божевільні», «Цураюсь старих віршів щодо війни», «Не ходи ти тут, не ходи», «Вповільнене (Коли зникаю від нудьги)» та багато інших). Художній дискурс формує образ письменника-свідка, а поезії, оповідання постають як документ епохи та спосіб збереження історичної пам'яті.

Книга є повноцінним джерелом історії, оскільки фіксує живий досвід багатьох очевидців, деталі повсякденного життя, емоції та настрої людей, які часто залишаються поза офіційними документами. Упорядник повсякчас відсилає читача дивитися репости (важливі моменти політичного, суспільного життя). Наприклад, Марини Валіцької з ютуб-каналу Sector Pravdy від 14 квітня 2015 р.; Сергія Фоменка від 10 квітня 2017 р., чи то Дмитра Вербича про смерть Вацлава від 03 грудня 2017 р., події проєкту «Мистецтво незалежності» від 21 серпня 2017 р., історії жінок, які загинули за Україну («Жіночий ветеранський рух») від 02 жовтня 2020 р., про прощальну церемонію з Романом Ратушним 18 червня 2022 р., про смерть побратимів, друзів (як от: «Загиблі герої року 2019-го. Поіменно. Кожний»). Такі матеріали допомагають зрозуміти не лише хронологію подій, а й людський вимір історії. Вказані свідчення є ще й важливим історичним джерелом, бо вони документують, передають атмосферу часу та індивідуальне сприйняття війни.

Висновки. Книга Максима «Далі» Кривцова «На мінному полі пам'яті» посідає вагоме місце не лише в розвитку літератури, а й державотворенні, політиці. Опублікований матеріал – це документ епохи, зафіксований свідком жахливих і трагічних подій; це правда про жорстоку війну росії проти України; це збереження імен загиблих захисників, це колективна пам'ять і це передача досвіду наступним поколінням. Зазначене у розвідці далеко не вичерпує всього багатства щоденникових записів Максима «Далі» Кривцова.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Воєнна література – тепер це і є укрсучліт : інтерв'ю О. Мимрука з Г. Скоріною й М. Рябченко. *Читомо*. URL: https://chytomo.com/voienna-literatura-teper-tse-i-ie-ukrsuchlit (дата звернення: 09.08.2026).

2. Деркачова О. The Image of the way in the poetry book «Poems from the loophole» by Maksym Kryvtsov. *Прикарпатський вісник Наукового товариства імені Шевченка. Слово*. 2025. № 22 (81). С. 177–189.

3. Коваль О. «Варто лише перемогти»: яким був воїн-поет Максим Кривцов «Далі». URL: https://osvitoria.media/lessons/varto-lyshe-peremogty-yakym-buv-voyin-poet-maksym-kryvtsov-dali/ (дата звернення: 09.08.2026).

4. Кривцов М. На мінному полі пам'яті: щоденники, есеї, оповідання / ред-упор. Валерій Пузік. Київ: Наш формат, 2025. 416 с.

5. Пузік В. На мінному полі пам'яті: про нову книжку Максима «Далі» Кривцова і не тільки. *NV*. 17 вересня 2024. URL: https://nv.ua/ukr/opinion/ukrajinski-knigi-chomu-varto-prochitati-maksima-dali-krivcova-50450118.html (дата звернення: 09.08.20265).

6. Старостенко Т. Концептосфера життя та смерті у «Віршах з бійниці» Максима Кривцова. *Закарпатські філологічні студії*. 2025. Вип. 43. Т. 2. С. 212–217.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 31.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 06.11.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 24.11.2026